

Filosoffen, paven og journalisterne

I en anmeldelse af Joseph Ratzingers og Jürgen Habermas' fælles debatbog¹ sætter Lisbet Christoffersen bogen ind i en aktuel debatsammenhæng, der tillige indeholder bøger af Erik Bjerager, Jan Lindhardt samt Michael Jarlner og Anders Jerichow²

Af Lisbet Christoffersen³

Holberg, den norsk-danske dramatiker og naturretstænkter fra oplysningstiden, har lagt navn til en pris på 4,5 mio. gode norske oliekrone, der for et par måneder siden blev uddelt for anden gang. I priskomiteen sidder både norske og danske universitetsprofessorer fra samfundsvidenskaberne, humaniora, jura og teologi. Mens Holberg var professor ved Københavns Universitet, boede han i huset på hjørnet af Fiolstræde og Frue Plads, der nu er domkirkens præste- og provestebolig. Men det var ved Universitetet i Bergen, at den tyske filosof, kritiker, tænker, Frankfurterskolens arvtager, videreudvikleren af demokratisk samfundsteori, Jürgen Habermas i november 2005 var den kun anden modtager af Holberg-prisen og i den anledning deltog i et heldagsseminar om – religion og samfund.

Det mest slående indtryk af seminaret fik jeg faktisk allerede ved indgangen, hvor en meget anerkendt finsk retsteoretiker, også gammel "68'er", sagde: "Jaha" - på langsomt og dybt finlandsk-svensk – "når fan bli'r gammel, går han i kloster, er det inte så?" Sådan var faktisk hele reaktionen fra dette nordiske kleresi af indflydelsesrige forskere og intellektuelle. Lettere rystet. For hvad er der sket for Habermas, hvad sker der ude i verden – hvorfor er pludselig religion så betydningsfuld?

¹ Jürgen Habermas og Joseph Ratzinger, *Fornuft og religion. Sekulariseringens dialektik*. Med efterord ved Jan Lindhardt. 77 sider, hardcover, 138 kr., Forlaget Hovedland 2006

² 1) Erik Bjerager, *Gud bevare Danmark. Et opgør med sekularismen*, 256 sider, paperback, 169 kr. Gyldendal 2006. 2) Jan Lindhardt, *Folkekirke? – Kirken i det danske samfund*. 133 sider, paperback, 149 kr. Forlaget Hovedland 2005. 3) Michael Jarlner og Anders Jerichow, *Grænser for Gud. Giv det verdslige samfund en chance*, 184 sider, paperback, 168 kr. Gyldendal 2006.

³ Lisbet Christoffersen er jurist, ph.d. og forskningskoordinator ved Københavns Universitets såkaldte satsningsområde *Religion i det 21. århundrede*. Det er muligt at følge med i dette forskningsprojekt på hjemmesiden www.ku.dk/satsning/religion

Forlaget *Hovedland* har nu gjort os den tjeneste at sørge for en oversættelse til dansk af et lille centralt værk, der kan vise ind i denne udvikling i den sene Habermas' tænkning om religion.

At det er den sene Habermas, der er i spil, fremgår af forfatterpræsentationen (hvor der ikke står ét ord om Holberg-prisen, endside om, at Habermas også fik Sonning-prisen i København i 1987). Men alderen fremgår allerede af forsidebilledet: en hvidhåret, men intellektuelt levende og spændstig Jürgen Habermas i fordybet og koncentreret samtale, som det er hans særkende.

Modspilleren i dén samtale, *Hovedland* har givet os mulighed for at læse på (en slags) dansk, er en jævnaldrende, ligeledes hvidhåret, men intellektuelt levende Joseph Ratzinger, der i mellemtiden har haft 1-års-dag som pave Benedikt XVI. Filosofkongerne, som Weekendavisens anmelder kalder dem. Og konger er de begge i denne tekst – men Habermas desværre ikke i den danske oversættelse, der er helt ulideligt dårlig. Igen giver forfatterpræsentationen eksempler: han "habiliterede sig" – i Danmark skriver man disputats – hvilket oven i købet forklares i en note til forordet på s. 13 – hvorfor er der så ikke bare oversat til danske forhold i stedet for en fordanskning af tyske begreber? Forlaget har helt enkelt ikke gjort sit hjemmearbejde i forhold til oversætteren.

Men det er også den eneste anke, der kan fremføres mod denne lille bog, som kan anmeldes med en enkelt sætning i bydeform: læs den! Læs den og få et indblik i samtalen mellem fornuft og religion. Læs den og bliv klar over, at fornuft og religion netop ikke bor på hver sin planet. At Habermas ikke repræsenterer den rene fornuft uden religion, oplysningens klare og sekulære lys, ligesom Ratzinger heller ikke repræsenterer den rendyrkede og formørkede religiøse middelalder. Læs den og bliv klar over, at forestillingen om, at nogle mennesker er religiøse – og det må vi jo så lade dem være, blot vi har styr på, at de ikke udvikler sig til terrorister – mens andre er fornuftige oplyste videnskabsmænd, som vi kan stole på – at det er en modstilling, der ikke (længere) holder. Læs den og overvej, hvad budskabet om en gensidig refleksion af tro og viden i forhold til alle dybtgående samfundsproblemer – videnskabens sejre med klonede mennesker såvel som religiøs terrorisme – betyder for forestillingen om at kunne holde videnskabens lys helligt og klart og rensat for enhver refleksion over religionens betydning, mens religionen holdes så langt som muligt ude af det offentlige rum og så langt inde bag murene som murene. Læs den og bliv udfordret i din protestantiske – eller katolske! – sjæl af denne debat mellem to mennesker, der netop *ikke* – som der ellers er lagt op til i europæisk historie – deler verden op sig imellem: her er området for tro – her er området for fornuft og viden. Og som derfor ikke lever op til bogens titel, der koder i to ord, der nemt kan blive modsætninger. Men som tværtimod med undertitlen i skarpt fokus tænker dialektisk: hvordan kan religion, ret, politik og magt gensidigt afgrænse og legitimere og udfordre hinanden indbyrdes i en kompleks verden.

Egentlig var det slet ikke Habermas/Ratzinger-bogen, jeg ville anmelde, men chefredaktør Erik Bjeragers meget velskrevne, oplyste og oplysende bog, *Gud bevare Danmark*. De to bøger har imidlertid begge fat i et begrebspar, der meget nemt forvirrer, desværre også Erik Bjerager, nemlig begreberne *sekularisering* og *sekularisme*.

Men alt det positive først: det er et imponerende overblik og en enorm viden, Bjerager stiller til rådighed, også med stort blik for detaljen. Der er mange henvisninger undervejs til, hvor denne viden er samlet, og som fornuftigt er, baserer bogen sig i stort omfang på de mange, mange gode interviews, der bringes i den avis, forfatteren er chefredaktør for, men der er også læst og fordøjet en del religionssociologisk litteratur undervejs, litteratur der herigennem præsenteres interessant for læserne.

Bjeragers hovedpointe er, at religion i dens konkrete udformning, altså kristendom (eller islam, mens jødedom mærkværdigt nok ikke inddrages) er en enorm kulturkraft, og at denne kulturelle kraft skal anerkendes og værdsættes også i relation til samfundets institutioner. I denne forstand er det et solidt konservativt synspunkt, der er i spil her, og just derfor bliver det rimeligt at anvende

Dronningens valgprog som titel, for hele ærindet er at pege på den betydning, den kristne kirke som institution har for det danske samfund.

Men ikke som institution alene. Bjerager slår et slag for retten til at tro, til at være kristen, og være det samtidig med, at man beklæder offentlige embeder, altså praktisk religionsfrihed også for religiøse mennesker. Det er – som det også var på lederplads, mens sagen kørte – hans grundlæggende pointe i analysen af sagen om "EU-kommissæren, der var for katolsk": vi er på vej ind i en æra af kristendomsfobi; det er ved at blive problematisk offentligt at vedkende sig ikke blot en religiøs arv eller tradition, men en religiøs overbevisning. I praksis.

Præcis her kunne Bjeragers bog have stået helt enormt centralt og stærkt, for der er virkelig behov for formulering af en demokratisk midterbane, hvor religion og religiøse ytringer fortsat er tilladte og legitime i et offentligt rum og tillægges en funktion i den offentlige debat – dét, der er filosofiens og pavens anliggende i deres samtale. Men bogen bliver i stedet et religiøst opgør med en verdslighed, altså en cementering af, at der er alene to positioner: enten er du religiøs – eller også er du sekulær – netop den modstilling, pavens og filosofiens samtale viser er falsk eller måske snarere forældet. Ude af trit.

Jaja, helt ude af trit er den jo ikke, Bjeragers bog er tværtimod svar på tiltale fra en anden journalistisk debatbog fra Gyldendal, *Grænser for Gud*, udgivet i efteråret 2005 af de to Politiken-journalister Michael Jarlner og Anders Jerichow. Ved at sætte sit eget projekt op som modsætning til de to, får Bjerager en klassisk dansk konflikt foræret: Politiken over for Kristeligt Dagblad. Men på mig virker det som et selvmål.

En langt mere indlysende opstilling havde været, om Bjerager, mens han tog stilling til den sidste tolkning af sit stof, havde haft ikke blot én, men to af det foregående års debatbøger liggende på skrivebordet foran sig. Nemlig både Jarlner/Jerichow-bogen og Jan Lindhardts folkekirkebog.

Jarlner og Jerichow tager til den ene side et sekularistisk udgangspunkt, javist, og de har kun ét alternativ til den nuværende religionsretlige og religionspolitiske praksis i Danmark, og det er indførelse af en fransk model med fuld adskillelse af kirke og stat, ligestilling af al religionsudøvelse i det private rum og samtidig kontrol med religiøse institutioners mulighed for at udvikle magtbaser – et område, hvor Jarlner/Jerichow i deres forslag betænkeligt nærmer sig religionsfrihedens grænser. Baggrunden er deres frygt for udvikling af religiøse parallelsamfund i Europa/Danmark, samfund, altså, hvor normerne er religiøse, og hvor retlige problemløsninger hentes fra sådanne religiøse normer. Parallelsamfund, hvor det første spørgsmål ikke er, om du er statsborger eller indbygger – men hvilken religion du har, sådan at løsningerne på dine moralske og retlige spørgsmål kan findes i din religion.

Jarlner & Jerichow peger på Libanon som skræmmeeksempel; man kunne også pege på Israel, et vestligt, demokratisk land, hvor person-, familie- og arveretten ikke alene er religiøst præget, men simpelthen er styret af religiøse regler og religiøse instanser. Altså helt realistisk. Som alternativ kan Jarlner & Jerichow imidlertid kun se en privatisering af alle religioner, også kristendommen – de peger nemlig lige så relevant på, at vi i Danmark reelt ikke har afskaffet enevælden. Vi siger ganske vist, at vi har en folkekirke, men i realiteten har vi en statskirke, hvor man ikke kan se forskel på, hvornår det er regeringen, og hvornår det er religionen, der udtaler sig. Hér peger Jarlner & Jerichow bogen på en lang række konkrete problemer i den nuværende administration af folkekirkeordningen – problemer, som også Bjerager kan se.

Men fordi Bjerager i den sidste redaktion af sit stof ikke har en anden bog på den anden side af sit skrivebord, bliver hans egen bog udformet i modsætning til Jarlner/Jerichow-bidraget. Altså Kristeligt Dagblad mod Politiken.

Den bog, jeg mangler på den anden side af Bjerager, er Jan Lindhardts fantastisk velformulerede forsvar for opretholdelse af den nuværende enevældige religionsretlige model i Danmark i debatbo-

gen *Folkekirke? Kirken i det danske samfund*. Her nøjes Lindhardt ikke med, som Bjerager, at pege på folkekirkenes kulturbærende funktion og på den tomhed, der opstår, hvis staten frasiger sig ægteskabet med folkekirken. Nej, Lindhardt vil have kirken helt ind i staten, og han taler om kirken i éntal som danskernes kirke. Det vil Bjerager i virkeligheden også gerne, men han har et blik for øvrige kirker og trossamfund, samtidig med at han kan se behovet for en vis modstilling mellem statens magtapparat og folkekirken som institution. Lindhardt vil gerne – også i sit efterord til Habermas-Ratzinger-bogen – fremstille sin position som *dén* lutherske, og man fristes til at følge ham, når man ser, hvor betaget Bjerager er af katolske synspunkter og hvor ofte han som kilde til dette eller hint henviser til Vatikanets hjemmeside. Men mon det dog ikke er en overdrivelse at anføre, at den nuværende enevældige ikke-grundlovmæssige danske praksis skulle være den eneste protestantisk mulige?

Havde altså Bjerager ladet Lindhardts bog danne modvægt til Jarlner og Jerichow, havde han for det første haft bedre mulighed for selv at fremstå som den moderate forsvarer for præcis *dén* folkekirkelige (og ikke statskirkelige) konstruktion, han i og for sig argumenterer for, og fristelsen til at lade sin tilgang katolicere havde måske været mindre.

Men dét, han især havde fået mulighed for ved at lægge bøgerne op som foreslået – eller dét, læseren i hvert fald har mulighed for, hvis man følger mit råd – er, at se nærmere på modstillingen mellem sekularisering og sekularisme. For i virkeligheden er min eneste alvorlige kritik mod Erik Bjeragers bog, at disse to begreber er blandet godt og grundigt sammen.

Ved *sekularisering* kan man helt enkelt forstå spørgsmålet om, hvor meget eller især hvor lidt mennesker tror på Gud. Graden af sekularisering er det, religionssociologer måler, når de spørger danskere og europæere, om de tror på gud (med lille g) og på hvilken måde, samt hvilken praksis der hører til deres gudstro. Graden af sekularisering i et samfund kan man også måle ved at se normativt på forhold mellem religiøse normer og samfundets moralske og retlige og politiske normer og standarder. Det er altså også sekularisering, Habermas og Ratzinger diskuterer. Sekularisering. Ikke sekularisme.

Sekularisme er derimod et begreb, der siger noget om forholdet mellem religiøse og politiske institutioner i samfundet. Sekularisme drejer sig om, hvorvidt og i hvilken grad samfundets institutioner – politiske, juridiske – er styret af teologer, af kirkelige institutioner. Sekularisme drejer sig om magtdeling mellem det religiøse og det politiske eller det juridiske rum. Bjerager gør sekularisme til én bestemt samfundsmodel, der vil privatisere al religion, altså sætter lighedstegn mellem en samfundsmodel, hvor al religion holdes inden for privatlivets og hjemmets og evt. synagogens mure, og al politik og ret og moral uden for disse mure er a-religiøs. Men det er en alt for snæver forståelse af sekularismen – sekularisme er derimod et begreb for alle moderne samfundsmodeller, der bygger på menneskets beslutningskraft og som har en adskillelse af det guddommelige og det samfundsmæssige.

Sagt på en anden måde: der er mange forskellige sekularistiske samfundsmodeller, og sekulariseringen af menneskers tilværelse har forskellig grad i forskellige samfund – og muligvis, muligvis ikke, er der en sammenhæng mellem graden af sekularisering og graden af sekularisme. Men netop i Danmark burde vi vide, at der ikke er lighedstegn. For alle religionssociologer er enige om, at Danmark er et af de mest sekulariserede lande i verden (målt på graden af, hvor meget folk tror på Gud og praktiserer deres religion), mens den danske samfundsmodel i praksis (ikke efter grundloven) er en af de mindst sekularistiske på grund af den lindhardtiske tætte sammenvævning af stat og kirke.

Forvirret? Jeg har to råd: læs de fire bøger, jeg har omtalt her. Og følg med i forarbejdet til den store konference om *sekularisme*, som vi holder i satsningsområdet *Religion i det 21. århundrede* på Københavns Universitet i ugen efter pinse 2007. Hverken Ratzinger eller Habermas kommer – men en

lang række danske, europæiske og internationale forskere, der arbejder med disse spørgsmål – og der er åben adgang til, at journalister kan lade sig inspirere til yderligere nogle debatbøger.

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk